

Türkiye’de Siyasal Sistemin İdeolojik Çerçevesinin Sınırlarını Gösteren Bir Örnek Olarak Refah Partisi Tecrübesi

The Experience of The Refah Party as a Case Illustrating The Limits of The Ideological Framework of The Political System in Türkiye

Arif Dolaş*

Öz: Bu çalışma, Refah Partisi’nin kuruluş sürecini, ideolojik yapısını, örgütlenme modelini, toplumsal tabanını, seçim performansını, muhalefet ve iktidar deneyimleri ile kapatılma sürecini bütüncül bir yaklaşımla incelemektedir. Makalede Refah Partisi’nin Adil Düzen söylemi, yerel yönetim deneyimi ve siyasal faaliyetleri çerçevesinde Türk siyasal hayatındaki yeri değerlendirilmektedir. Çalışmada ulaşılan temel bulgu, Refah Partisi’nin yalnızca seçimlere katılan bir siyasal parti olmadığı; aynı zamanda ekonomik eşitsizlik, sosyal adalet, kültürel temsil ve dini değerlerin kamusal görünürlüğü gibi talepleri siyaset alanına taşıyan özgün bir hareket olduğudur. Parti, özellikle 1990’lı yıllarda Adil Düzen söylemiyle merkez partilerden ayrılmış, yerel yönetimlerde geliştirdiği halkla temas ve sosyal belediyeçilik uygulamalarıyla geniş toplumsal kesimlere ulaşmıştır. 1994 yerel seçimleri ve 1995 genel seçimleri, bu örgütsel ve ideolojik birikimin siyasal başarıya dönüştüğünü göstermiştir. Bununla birlikte Refah-Yol hükümeti ve 28 Şubat süreci, partinin merkezi iktidar düzeyinde ciddi yapısal sınırlarla karşılaştığını ortaya koymuştur. Refah Partisi’nin kapatılması kurumsal varlığını sona erdirmiş olsa da, ideolojik mirası ve örgütsel deneyimi sonraki Milli Görüş partileri aracılığıyla devam etmiştir.

Anahtar Kelimeler: Refah Partisi, Milli Görüş, Adil Düzen.

Abstract: This study examines the Refah Party’s foundation process, ideological structure, organisational model, social base, electoral performance, experiences in opposition and in government, and the process leading to its closure, with a holistic approach. In the article, the Refah Party’s Just Order discourse, its experience in local government and its political activities are examined in the context of its role in Turkish political life. The key finding of the study is that the Refah Party was not merely a political party participating in elections; it was also a unique movement that brought demands such as economic inequality, social justice, cultural representation and the public visibility of religious values into the political arena. The party distinguished itself from centrist parties, particularly in the 1990s, through its Just Order discourse, and reached broad sections of society through the public engagement and social municipalism practices it developed in local government. The 1994 local elections and the 1995 general elections demonstrated that this organisational and ideological capital had been transformed into political success. However, the Refah-Yol government and the 28 February process revealed that the party faced significant structural limitations at the level of central government. Although the closure of the Refah Party brought an end to its institutional existence, its ideological legacy and organisational experience have continued through subsequent National View parties.

Keywords: Refah Party, National View, Just Order.

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Şırnak Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Siyaset Ekonomisi Anabilim Dalı, Şırnak, Türkiye, arifdolass@gmail.com

Giriş

Siyasal partiler, toplumsal taleplerin siyaset alanına yansımalarının temel araçlarıdır. Bununla birlikte bazı partiler, ideolojik kimliklerini ve toplumsal dönüşüme ilişkin hedeflerini diğerlerine göre daha belirgin biçimde siyasal söylemlerine ve programlarına yansıtmaktadır. Bu tür partiler, yalnızca seçim rekabeti açısından değil, aynı zamanda toplumsal ve kültürel değişim süreçlerini anlamak açısından da önemli bir araştırma konusu oluşturmaktadır. Bu anlamda Refah Partisi, Milli Selamet Partisi’nin devamı olarak, Türkiye’de dinî referansları siyasal alana taşıyan ve geniş toplumsal kesimlerden destek gören önemli siyasi partilerden biri olarak öne çıkmaktadır (Arslan, 2025, ss. 788-791; Baykal, 2017; Çelebi, 2021).

Refah Partisi, Milli Görüş hareketinin siyasal temsili olarak, ideolojik sürekliliği koruyan ve değişen siyasal koşullara uyum sağlayabilen bir yapı sergilemiştir. Yerelde 1994 seçimlerinde İstanbul ve Ankara’yı kazanmış, ulusal düzeyde 1995 seçimlerinde önemli seçim başarıları elde etmiş; ancak aynı zamanda sistem içi gerilimler ve yargı süreçleriyle karşı karşıya kalmıştır (Barışkan, 2021; Çelebi, 2024; Yalanız, 2023).

Refah Partisi’nin yükselişi, aynı zamanda Türkiye’de dini referanslı partilerin demokratik sistem içinde nasıl konumlanabileceğine dair önemli bir örnek sunmaktadır. Refah Partisi, toplumsal taleplerle ideolojik duruşu birleştirerek, özellikle dışlanmış, kentlere yeni göç etmiş ve orta-alt gelir grubundaki kesimler üzerinde güçlü bir etki meydana getirmiştir (Yalanız, 2023). Bu durum, partinin özellikle toplumsal değişim ve yerel siyasal dönüşüm açısından da etkili bir siyasal aktör olduğunu göstermektedir.

Çalışmada Refah Partisi bir taraftan kuruluşu, ideolojisi, toplumsal tabanı, örgüt yapısı, programı, politikaları, katıldığı seçimler ile iktidar ve muhalefet deneyimleri açısından, diğer taraftan Adil Düzen kavramı çerçevesinde özgün yönleri itibarıyla ele alınmaktadır.

Araştırmada nitel araştırma yöntemi benimsenmiş, Refah Partisi’ne ilişkin kitap, tez ve akademik çalışmalar doküman analizi tekniğiyle incelenmiştir. Çalışmanın özgün yönü, Refah Partisi’ni yalnızca belirli bir dönem, seçim başarısı, yerel yönetim deneyimi veya kapatılma süreci üzerinden değerlendirmek yerine; kuruluşundan kapatılmasına kadar uzanan süreçte ideolojik yapı, Adil Düzen anlayışı, toplumsal taban, örgütlenme modeli, siyasal faaliyetler ve iktidar deneyimi arasındaki ilişkiyi bütüncül bir çerçevede ele almasıdır. Bu yönüyle çalışma, Türkiye’de dini hassasiyetleri gözeten bir parti olan Refah Partisi’nin toplumsal ve siyasal boyutlarını, Türk siyasal hayatındaki yerini ve sonraki siyasal oluşumlara bıraktığı ideolojik ve örgütsel mirası kapsamlı biçimde değerlendirmeyi amaçlamaktadır.

Refah Partisi'nin Kuruluşu

Türk siyasal hayatında 12 Eylül 1980 askeri darbesi, tüm siyasal yapıyı olduğu gibi, Milli Görüş hareketini de derinden etkilemiş, darbe sonrası kapatılan partiler arasında Necmettin Erbakan liderliğindeki Milli Selamet Partisi de bulunmaktaydı. 1983 yılında siyasi partilerin yeniden faaliyete geçmesiyle birlikte, Milli Görüş geleneğinin temsilcisi olarak Refah Partisi, Ali Türkmen kurucu başkanlığında kurulmuş ancak Milli Güvenlik Konseyi (MGK) 27 kurucu üyesiyle birlikte başkanı da veto ederek kuruluşu engellemiştir. Refah Partisi 19 Temmuz 1983'te Ahmet Tekdal öncülüğünde kurulmuş, kısa süre sonra Necmettin Erbakan'ın genel başkanlığa seçilmesiyle birlikte, Necmettin Erbakan liderliğinde şekillenmiş ve kurumsal yapısı ile ideolojik çerçevesini büyük ölçüde korumuştur (Yalancı, 2023). Refah Partisi 1980 askeri darbesi sonrasında kapatılan Milli Selamet Partisi'nin devamı niteliğinde olması açısından Türkiye siyasetinde ideolojik sürekliliği temsil eden bir örnek niteliğindedir (Çelebi, 2021).

Refah Partisi, kendisinden önceki Milli Nizam Partisi ve Milli Selamet Partisi'nin devamı niteliğindedir, ancak 12 Eylül sonrası Türkiye'sinin değişen sosyolojik ve siyasal koşullarının, partiyi hem söylem hem de strateji açısından yeni arayışlara ittiği görülür (Çelebi 2021; Baykal 2017). 1980'li yılların ikinci yarısından itibaren Turgut Özal'ın liderliğindeki Anavatan Partisi iktidarıyla birlikte, Türkiye'de liberalleşme, dış açılma ve piyasa ekonomisine geçiş süreçleri hız kazanmıştır. Bu dönemde Refah Partisi, özellikle büyük kentlere göç eden ve mevcut sistemden beklentileri karşılanmayan alt gelir gruplarında yer alan, gecekondü bölgelerinde yaşayan ve küçük esnaftan oluşan muhafazakar seçmenler arasında örgütlenmeye ağırlık vermiştir. Bu durum Refah Partisi'nin kuruluş döneminde Türkiye'nin ekonomik ve toplumsal koşullarını da göz önüne aldığını göstermektedir. 1980 sonrası neoliberal politikaların yaygınlaşması, toplumda gelir dağılımı eşitsizliğini artırmış ve dar gelirli kesimler arasında bir boşluk oluşturmuştur (Yılmaz, 2022). Refah Partisi'nin, bu açıdan bakıldığında, bu boşluğu sosyal hizmet ve ekonomik adalet vaatleriyle doldurarak, kısa süre içinde geniş bir taban oluşturmayı başardığı söylenebilir.

Refah Partisi'nin yükselişinde, köyden şehre yeni göç etmiş, dini talepleri olan, maddi durumu iyi olmayan kesimlere veya Kürt kimliğine sahip vatandaşlara yönelik yaklaşımın da etkisi vardır. Özellikle kimlik beyanının, temsilde çıkmazda olan parti için çıkış yolu olduğu da söylenebilir (Yılmaz, 2022). Parti, bu süreçte yalnızca dindar seçmenin değil, aynı zamanda ekonomik adaletsizlikten şikâyetçi olan geniş kitlelerin de umudu

haline gelmeye başlamıştır (Maviş, 2023). Bu çok yönlü toplumsal tabanın, Refah Partisi'ni klasik bir İslamcı partinin ötesine taşıyarak bir kitle hareketine dönüştürdüğünü söylenebilir.

Partinin kuruluşunu, yalnızca bir siyasal örgütlenme süreci olarak değil, aynı zamanda Milli Görüş hareketinin yeniden yapılanma süreci olarak da değerlendirmek gerekir. Parti, kuruluş aşamasında liderlik, ideolojik tutarlılık ve örgüt yapısı konularına öncelik vermiştir (Baykal, 2017). Bu yaklaşımla, Refah Partisi'nin ilerleyen yıllarda karşılaştığı siyasi baskılara rağmen tabanını korumasını sağladığı düşünülebilir. Kuruluş sürecinde, parti aynı zamanda uluslararası ve bölgesel politikaları da göz önünde bulundurmıştır. Partinin ideolojik çerçevesi, Türkiye'nin Batı ile ilişkileri ve İslam dünyasıyla dayanışma hedeflerini şekillendirmiştir (Cox, 1997). Bu durum, Refah Partisi'nin yalnızca iç politikada değil, dış politika tartışmaları açısından da görünürlük kazanmasına katkı sağladığı söylenebilir.

Refah Partisi'nin İdeolojisi

Refah Partisi'ni diğer siyasi partilerden ayıran en önemli unsurun, geliştirdiği Adil Düzen söylemi olduğu söylenebilir. Necmettin Erbakan tarafından ortaya konan bu kavramı önemli kılan, hem kapitalizme hem de sosyalizme alternatif bir ekonomik ve toplumsal model iddiası taşımasıdır. Adil Düzen, faizin kaldırılması, ağır vergi yükünün hafifletilmesi, milli paranın değerinin korunması ve yerli üretimin teşvik edilmesi gibi unsurları içermektedir. Adil Düzen'in temel felsefesi, bir taraftan ekonomik kalkınmayı amaçlarken diğer taraftan manevi bir kalkınma anlayışına da dayanmaktadır. Erbakan'a göre, insanlığın kurtuluşu, maddi kalkınma ile manevi değerlerin birleştirilmesinden geçiyordu. Bu bağlamda Adil Düzen, yalnızca bir ekonomik program değil, aynı zamanda bir ahlak ve toplum projesi olarak değerlendirilmelidir. Parti propagandasında bu düzenin, zulme, sömürüye ve haksızlığa son vereceği görüşü vurgulanmaktadır. Bu düşüncelerin varlığı ve baskın olması Refah Partisi'nin Milli Nizam Partisi ve Milli Selamet Partisi'nin devamı olduğu yönündeki bakış açılarını desteklemektedir. Adil Düzen söyleminin bu denli etkili olmasının nedeni, 1990'ların başında Türkiye'nin içinde bulunduğu ekonomik kriz ortamı olarak değerlendirilebilir. Yüksek enflasyon, işsizlik, gelir adaletsizliği ve IMF politikalarına duyulan tepki, Refah Partisi'nin söylemlerini geniş kitleler nezdinde karşılık bulmasını sağlamada öncü rol oynamıştır. Partinin, mevcut düzeni faizci sömürü düzeni olarak nitelendirirerek, sistem karşıtı bir dil kullandığı da görülmektedir (Baykal, 2017; Çelebi, 2021; Yalanız, 2023).

Refah Partisi'nin ideolojisi, Türkiye'deki siyasal İslam hareketinin kurumsallaşmasının en somut örneklerinden biri olarak değerlendirilebilir (Baykal, 2017; Cox, 1997). Refah Partisi, Milli Görüş hareketinin devamı

olarak, toplumsal değerleri ve dini referansları siyasal alana taşımayı hedeflemiştir (Çelebi, 2021; Yalanız, 2023). Bu yönüyle Refah Partisi, demokratik sistemin kurallarını tanımış, ancak ideolojik olarak toplumsal adalet ve ahlaki değerlere dayalı bir toplum tasavvuru geliştirmiştir denilebilir.

Parti ideolojisinin merkezinde, Adil Düzen kavramı yer almakta ve bu Adil Düzen, Refah Partisi’nin ekonomik, sosyal ve kültürel politikalarını şekillendiren temel ilke olarak karşımıza çıkmaktadır. Ekonomik olarak gelir dağılımında adalet sağlamak, küçük esnaf ve düşük gelirli gruplara destek olmak; sosyal olarak eğitim ve sağlık hizmetlerini genişletmek; kültürel olarak ise dini ve manevi değerleri görünür kılmak, bu ilkenin somut hedefleri arasında yer almaktadır. (Baykal,2017; Yalanız 2023).

İdeolojik çerçevesinde Adil Düzen kavramı olan Refah Partisi, ekonomik ve sosyal politikasını da bu Adil Düzene göre şekillendirmiş; gelir dağılımı eşitsizliklerini azaltma, sosyal adaleti sağlama ve toplumsal dayanışmayı güçlendirme adına çalışmalar yapmıştır (Yalanız, 2023). Parti programı ve yerel uygulamaları, bu kavramın yalnızca teorik bir ideal olmadığını, pratikte de hayata geçirilebilir olduğunu göstermiştir (Maviş, 2023). Örneğin, belediyelerde düşük gelirli ailelere yönelik sosyal yardımlar ve sağlık hizmetleri, Adil Düzen anlayışının somut örneklerindendir.

İdeolojik olarak Refah Partisi, hem Türkiye’deki klasik sağ partilerden ayrılmış hem de sosyal adalet ve toplum refahı odaklı bir siyaset anlayışı geliştirmiştir. Partinin, ekonomi ve sosyal politika alanında devlet müdahalesini destekleyen bir yaklaşım benimsediği de söylenebilir (Akdoğan,1999; Baykal, 2017, Yalanız,2023).

İdeolojik olarak Refah Partisi’nin laikliğe karşı olduğu iddiası günümüze kadar süregelen bir söylemdir. Parti programı ve uygulamalarına bakıldığında, Parti’nin laikliğe karşı olmadığı, ancak söylemdeki laiklik ile uygulamadaki laiklik arasında farklar olduğunu savundukları görülmektedir. Parti yetkilileri, laikliğin din düşmanlığı olarak yorumlanmasına karşı çıktıklarını, bunun yerine din ve vicdan hürriyetini teminat altına alan bir laiklik modelini tercih ettiklerini ifade etmişlerdir. Partinin en çok eleştirildiği konulardan bir tanesi laiklik olmasına rağmen parti programı incelendiğinde laiklik karşıtı bir tutum sergilenmediği, aksine demokratik sınırlar içinde dini değerlerin toplumda temsilini savunduğu görülecektir (Baykal, 2017). Bu yaklaşım, Refah Partisi’nin ideolojik özgülüğünü ve toplumsal meşruiyetini güçlendirmiştir. Parti, ekonomik eşitsizlik, toplumsal adaletsizlik ve kültürel temsil eksikliklerini hem eleştiren hem de çözüm öneren bir çerçeve sunmuştur.

Refah Partisi’nin ideolojisinin bir diğer ayağında ise Batı’ya yönelik eleştirel bir bakış açısı yer almaktaydı. Refah Partisi söyleminde Batı, çoğunlukla adaletsiz küresel ilişkiler üreten ve maddi kalkınmayı ön plana

çıkarırken manevi değerleri ikinci plana iten bir anlayışla ilişkilendirilmiştir. Partiye göre Batı merkezli modernleşme modellerinin sorgulanmadan benimsenmesi, toplumsal ve kültürel kimliğin zayıflamasına, ahlaki değerlerin aşınmasına ve toplumun kendi tarihsel birikiminden uzaklaşmasına neden olabilmektedir. Bu nedenle Refah Partisi, ekonomik kalkınmanın yanı sıra manevi ve ahlaki kalkınmayı da esas alan bir yaklaşımı savunmuştur. Bu çerçevede Avrupa merkezli entegrasyon projelerine mesafeli bir yaklaşım benimsenirken, İslam ülkeleri arasında daha yakın ekonomik ve siyasal ilişkilerin kurulması gerektiği vurgulanmıştır. Bu yaklaşım, özellikle muhafazakâr ve milliyetçi seçmen grupları arasında güçlü bir karşılık bulmuştur (Baykal 2017; Cox, 1997).

Sonuç olarak, Refah Partisi'nin ideolojisi yerel yönetim uygulamaları ile bütünleşmiştir. Belediyelerde hayata geçirilen sosyal yardımlar, eğitim ve sağlık projeleri, parti ideolojisinin yalnızca teorik değil, pratikte de karşılık bulduğunu göstermektedir (Maviş, 2023). Bu durumun, ideolojik mesajın seçmen tabanına doğrudan yansımaları sağladığı, partinin güvenilirliğini artırdığı ve siyasal olarak başarı getirdiği ifade edilebilir.

Refah Partisi'nin Toplumsal Tabanı

Refah Partisi'nin örgütlenme stratejisinin en önemli ayaklarından biri, büyük kentlere göç etmiş yerel ağlarla (hemşehri dernekleri gibi) kurduğu güçlü ilişkilerdir. Buna göre parti, özellikle İstanbul, Ankara, Bursa gibi büyük kentlerdeki yerel ağlar (hemşehri dernekleri gibi) aracılığıyla tabana yayılmış, bu derneklerin sosyal yardım ağlarını ve dayanışma mekanizmalarını siyasal örgütlenmeyle birleştirmiştir. Bu model, Refah Partisi'ne üç önemli avantaj sağlıyordu. Birincisi, parti, devletin ulaşamadığı veya yetersiz kaldığı gecekondü bölgelerinde, hemşehri dayanışması aracılığıyla bir sosyal yardım ağı kuruyordu. İkincisi, bu ağlar sayesinde seçmenle yüz yüze, güvene dayalı bir ilişki geliştiriliyordu. Üçüncüsü, hemşehri dernekleri, partinin mesajlarını taşıyan ve seçim dönemlerinde oy deposu işlevi gören doğal birer propaganda merkezine dönüşüyordu (Yılmaz, 2022; Maviş, 2023).

Refah Partisi'nin örgütlenme yapısında kadın ve gençlik kolları da önemli bir yer tutmaktadır. Milli Görüş geleneği içerisinde şekillenen bu yapı, partinin toplumsal tabana yayılmasında etkili olmuş; özellikle kadınların ve gençlerin siyasal süreçlere katılımını artırmıştır. Bu örgütlenme modeli, Refah Partisi'nin yalnızca seçim dönemlerinde değil, gündelik yaşam içerisinde de seçmenle temas kurabilmesini sağlamış ve partinin toplumsal mobilizasyon kapasitesini güçlendirmiştir (Çelebi, 2021; Maviş, 2023; Yılmaz, 2022).

Bu bilgiler ışığında, Refah Partisi'nin toplumsal tabanının, partiyi Türkiye siyasetinde özgün bir aktör haline getiren temel unsurlardan biri olduğu söylenebilir. Parti, özellikle alt gelir grupları, küçük esnaf ve mevcut

ekonomik düzenden memnun olmayan kesimler üzerinde etkili bir karşılık bulmuştur. Bu durum, parti programında öne çıkan ekonomik adalet ve sosyal yardım vurgusuyla ilişkilendirilebilir. Ayrıca yerel düzeyde geliştirilen örgütlenme ve etkileşim pratikleri, partinin bu kesimlerle doğrudan temas kurmasını sağlamış ve toplumsal desteğini pekiştirmiştir (Maviş, 2023; Yalanız, 2023; Yılmaz, 2022).

Parti tabanı, aynı zamanda örgütsel bağlılığı ve ideolojik sürekliliği güçlendiren bir unsur olmuştur. İlçe ve mahalle teşkilatları aracılığıyla yürütülen faaliyetler, seçmen ile sürekli ve düzenli bir iletişim kurulmasını sağlamış; bu durum partinin yalnızca seçim dönemlerinde değil, gündelik hayat içinde de varlık göstermesine imkân tanımıştır. Özellikle yerel yönetimler üzerinden gerçekleştirilen sosyal hizmet ve yardım uygulamaları, parti ideolojisinin pratikte karşılık bulduğunu ortaya koymuştur. Bu süreç, Refah Partisi’nin toplumsal destek tabanını koruması ve genişletmesinde etkili olmuştur (Maviş, 2023; Yılmaz, 2022).

Refah Partisi’nin toplumsal tabanı aynı zamanda politik esnekliğe ve hızlı adaptasyona da olanak tanımıştır. Parti, değişen ekonomik ve sosyal koşullara rağmen tabanını kaybetmeden, yeni stratejiler ve projeler geliştirebilmiştir. Bu durum, partinin yerel düzeyde elde ettiği başarılarla birlikte değerlendirildiğinde, 1995 genel seçimlerinde %21,38 oy oranına ulaşması ve 158 milletvekili çıkarmasıyla ilişkilendirilebilir (Akdoğan, 1999).

Son olarak, Refah Partisi’nin toplumsal tabanı, ideolojik bağlılığı ve yerel hizmetlerle desteklenen güven ilişkisi sayesinde, parti kapatıldıktan sonra bile ideolojik mirasın sonraki partiler aracılığıyla devam etmesinde etkili olmuştur (Baykal, 2017; Çakır, 1994). Bu durum, Refah Partisi’nin Türkiye siyasetindeki özgünlüğünü ve uzun vadeli etkisini ortaya koymaktadır.

Refah Partisi’nin Örgüt Yapısı

Refah Partisi’nin örgütlenme modeli, partinin hem ideolojik sürekliliğini hem de seçim başarısını doğrudan etkileyen en kritik unsurlardan biridir. Parti, hiyerarşik ve disiplinli bir teşkilatlanma benimsemiş; örgüt yapısı, mahalle ve köy düzeyine kadar uzanmıştır (Baykal, 2017; Yalanız, 2023).

Bu örgüt yapısı, Refah Partisi’ne merkezi karar alma mekanizması ile yerel düzeyde yaygın çalışma kapasitesini birlikte kullanma imkânı sağlamıştır. İl ve ilçe teşkilatları merkezi kararlarla uyumlu hareket ederken, belde, köy, mahalle ve sandık düzeyine kadar uzanan örgütlenme sayesinde seçmenle doğrudan temas kurulabilmiştir. Ev sohbetleri, üye kayıt faaliyetleri, sandık çalışmaları ve ihtiyaç sahiplerinin tespitine yönelik uygulamalar, partinin yerel düzeyde sürekli ve etkin bir örgüt görünümü kazanmasına katkı sağlamıştır. Ayrıca Hanımlar Komisyonu ve gençlik faaliyetleri, partinin toplumsal tabanını genişletmesinde önemli bir rol oynamıştır (Baykal, 2017; Yalanız, 2023). Refah Partili belediyelerde Halk

Meclisleri, Halk Saati, Beyaz Masa ve sosyal belediyeçilik gibi uygulamalar ise partinin halkla iletişim kurma ve yerel düzeyde güven ilişkisi geliştirme kapasitesini güçlendirmiştir (Maviş, 2023).

Liderlik, Refah Partisi'nin örgütsel yapısını ve ideolojik sürekliliğini anlamada önemli bir unsurdur. Necmettin Erbakan'ın hareket içindeki merkezi konumu, partinin ideolojik çizgisinin korunmasında ve örgütsel bütünlüğün sürdürülmesinde belirleyici olmuştur. Bu liderlik yapısı, Refah Partisi kapatıldıktan sonra da Milli Görüş geleneğinin Fazilet Partisi ve Saadet Partisi gibi sonraki siyasal oluşumlar aracılığıyla devam etmesinde etkili olmuştur (Baykal, 2017; Yalanız, 2023).

Refah Partisi'nin örgüt yapısı, partinin toplumsal taleplere hızlı yanıt verebilmesini de sağlamıştır. İl ve ilçe teşkilatları, mahalle ve köy düzeyinde yürüttükleri sosyal hizmet ve yardım projeleri sayesinde seçmenle sürekli temas halinde olmuş, partinin ideolojik hedeflerini sahada pratiğe dönüştürmüştür. Bu yapı, özellikle düşük gelirli kesimlerdeki güveni ve bağlılığı artırmış, partinin ideolojik mesajının toplumda somut karşılık bulmasını sağlamıştır (Maviş, 2023; Yılmaz, 2022). Ayrıca kadın ve gençlik kollarının aktif katılımı, toplumun farklı kesimlerine erişimi genişletmiş ve partinin uzun vadeli ideolojik etkisini güçlendirmiştir. Örgütlerin bu işleyişi, parti kapatılmasına rağmen Milli Görüş ideolojisinin sonraki partiler üzerinden devam etmesini mümkün kılmıştır (Baykal, 2017; Yalanız, 2023).

Örgüt yapısı, aynı zamanda yerel yönetimlerle merkezi parti arasındaki iletişimi güçlendirmiş, sorunların sahada hızlı çözülmesini ve politika uygulamalarının etkin olmasını sağlamıştır. Bu mekanizma, Refah Partisi'nin yerel seçimlerdeki başarılarını ve toplumsal etki kapasitesini artıran temel faktörlerden biri olarak görülebilir (Maviş, 2023).

Refah Partisi'nin Parti Programı

Programın temel hedefleri arasında ekonomik bağımsızlık, sosyal adalet ve manevi değerlerin korunması yer almaktadır (Baykal, 2017; Yalanız, 2023). Programın merkezinde yer alan Adil Düzen ilkesi, partinin ekonomik, sosyal ve kültürel politikalarını yönlendirmiştir. Parti, yerel belediyelerde gelir eşitsizliklerini azaltmayı, sosyal yardımları etkin kullanmayı ve eğitim ile sağlık hizmetlerini geniş halk kesimlerine ulaştırmayı hedeflemiştir (Maviş, 2023). Refah belediyelerinde uygulanan düşük gelirli aileler için su ve ulaşım indirimleri, Refah Partisi'nin Adil Düzen anlayışını somutlaştıran projeler arasında yer alır.

Ayrıca parti programı, demokratik sistem içinde dini ve kültürel değerlerin temsil edilmesini hedeflemiş ve bu değerleri siyasal ve toplumsal alanda görünür kılmıştır (Çakır, 1994). Bu durum, Refah Partisi'ni Türkiye siyasetinde yalnızca ideolojik bir aktör değil, aynı zamanda toplumsal ve kültürel etkileri olan bir hareket haline getirmiştir. Parti programı,

yerel yönetim uygulamalarıyla birlikte değerlendirildiğinde, ekonomik ve sosyal hedeflerin sahada karşılık bulmasına imkân tanımıştır. Bu çerçevede Refah Partisi, sosyal belediyecilik anlayışı ve halkla doğrudan etkileşim kuran uygulamalar aracılığıyla ideolojik söylemini pratikte görünür kılmıştır (Maviş, 2023; Yılmaz, 2022). Eğitim bursları, sağlık taramaları ve sosyal yardım dağıtımı gibi uygulamalar, programın toplum üzerindeki etkisini doğrudan gözler önüne sermiştir.

Uygulanan program, Refah Partisi’nin ideolojik mesajını seçmenle sürekli ilişki halinde kalacak şekilde şekillendirmiştir. Kadın ve gençlik kolları aracılığıyla yürütülen kültürel ve eğitim faaliyetleri, ideolojik ilkelerin genç nesillere aktarılmasını ve partiye uzun vadeli bağlılığın sağlanmasını mümkün kılmıştır (Maviş, 2023). Programın bu yönü, Refah Partisi’nin toplumsal değişim ve siyasal etki kapasitesini artırmış; Hanımlar Komisyonu (kadın kolları) ve gençlik örgütlenmesi, Milli Görüş çizgisinin farklı toplumsal kesimlere taşınmasında ve partinin siyasal mobilizasyon kapasitesinin güçlenmesinde etkili olmuştur (Baykal, 2017). Bu örgütsel ve ideolojik süreklilik, Refah Partisi kapatıldıktan sonra da Milli Görüş mirasının sonraki siyasal oluşumlar aracılığıyla devam etmesine zemin hazırlamıştır (Baykal, 2017; Yalanız, 2023).

Sonuç odaklı bakıldığında, Refah Partisi’nin örgüt yapısı ve parti programı, hem ideolojik sürekliliği hem de toplumsal etkileşimi mümkün kılan bir sistem olarak işlev görmüş, partiye kısa sürede seçim başarısı ve toplumsal görünürlük kazandırmıştır (Baykal, 2017; Cox, 1997).

Katıldığı Seçimler

Refah Partisi, kuruluşundan kısa süre sonra Türkiye siyasetinde etkin bir aktör haline gelmiştir. Parti, özellikle 1994 yerel seçimlerinde büyük başarılar elde ederek, İstanbul ve Ankara başta olmak üzere önemli büyükşehir belediyelerini kazanmıştır (Yalanız, 2023; Yılmaz, 2022).

Yerel seçimlerdeki bu başarı, yalnızca seçim kampanyalarının etkinliği ile açıklanamaz; aynı zamanda Refah Partisi’nin yerel hizmet projeleri ve sosyal yardımlar ile seçmenle doğrudan bağ kurmasıyla ilgilidir (Maviş, 2023; Yılmaz, 2022). Adil Düzen anlayışında ulaşım, sağlık ve eğitim gibi alanlar kamusal sorumluluk içinde değerlendirilmiş; bu çerçeve, Refah Partisi’nin sosyal politika ve yerel hizmet söylemine teorik bir dayanak sağlamıştır (Baykal, 2017). Belediyelerde başlatılan sağlık, eğitim ve alt-yapı hizmetleri, Adil Düzen kavramının uygulamaları olarak değerlendirilebilir. Bu yaklaşım, düşük gelirli ve taşra kesimlerinde yaşayan seçmen üzerinde güven ve sadakat oluşturmuş, partinin tabanını güçlendirmiştir.

1995 genel seçimlerinde Refah Partisi, oy oranını %21,38’e çıkararak birinci parti konumuna yükselmiştir (Akdoğan, 1999; Yılmaz, 2022). Bu başarının arkasında, yerel düzeydeki etkili örgütlenme ve seçmenle kurulan sürekli iletişim bulunmaktadır. Ayrıca parti, ekonomik ve toplumsal

talepleri siyasete taşıyan programı sayesinde geniş halk kesimlerinden destek almıştır (Akdoğan, 1999; Maviş, 2023; Yılmaz, 2022).

Refah Partisi’nin seçim performansı, yalnızca kısa vadeli siyasi başarılarla sınırlı kalmamış, aynı zamanda Türkiye’de seçmen davranışlarının dönüşümüne de etki etmiştir. Parti, özellikle ekonomik eşitsizlikler ve sosyal adalet taleplerini merkeze alan söylemiyle, daha önce siyasal temsil açısından sınırlı kalan kesimleri siyasete dâhil etmiştir (Yılmaz, 2022). Bu durum, Refah Partisi’nin seçim stratejisinin yalnızca oy artırmaya yönelik değil, aynı zamanda toplumsal mobilizasyonu güçlendirmeye yönelik olduğunu göstermektedir.

Sonuç olarak seçim süreçlerinde kullanılan söylem ve örgütlenme biçimi, partinin ideolojik çerçevesi ile uyumlu bir şekilde ilerlemiş; Adil Düzen anlayışı, seçim kampanyalarında ekonomik refah ve sosyal adalet vaatleri üzerinden seçmene aktarılmıştır (Baykal, 2017; Maviş, 2023). Bu yaklaşım, Refah Partisi’nin 1995 genel seçimlerindeki başarısının sadece konjonktürel değil, aynı zamanda ideolojik ve örgütsel sürekliliğe dayalı olduğunu ortaya koymaktadır.

İktidar Deneyimi

Refah Partisi, 1996 yılında kurulan Refah-Yol koalisyonu ile Türkiye’de kısa süreli bir iktidar deneyimi yaşamıştır (Yalanız, 2023). Bu hükümet, Refah Partisi’nin politikalarını uygulama fırsatı bulduğu başlıca ulusal düzey iktidar deneyimidir.

İktidar sürecinde Refah Partisi, Adil Düzen anlayışını merkezi yönetim düzeyinde bütünlüklü biçimde hayata geçirememiştir. Bununla birlikte faiz, iç borçlanma ve reel ekonomi gibi alanlarda bu söylemle ilişkilendirilebilecek sınırlı girişimler öne çıkmıştır (Baykal, 2017). Ancak koalisyonun kısa sürmesi, 28 Şubat süreciyle birlikte artan bürokratik ve askerî baskılar, partinin ideolojik hedeflerini merkezi iktidar düzeyinde gerçekleştirmesini sınırlandırmıştır (Barışkan, 2021; Baykal, 2017). Bu nedenle Refah-Yol dönemi, Refah Partisi açısından Adil Düzen anlayışının iktidar pratiğine yansıtılmaya çalışıldığı; ancak siyasal, bürokratik ve kurumsal sınırlılıklar nedeniyle hedeflerin tamamının hayata geçirilemediği kısa ve gerilimli bir deneyim olarak öne çıkmaktadır. Bu süreç aynı zamanda, Refah Partisi’nin ideolojik söylemi kadar ekonomik ve siyasal uygulamalarının da mevcut sistem içindeki farklı aktörlerle nasıl bir gerilim oluşturduğuna ilişkin tartışmaları gündeme getirmiştir.

Bu dönemde partinin deneyimi, Türkiye’de dini referanslı hareketlerin demokratik sistem içinde iktidar olma potansiyelini ve karşılaştıkları yapısal sınırları göstermesi açısından önemlidir (Cox, 1997). İktidar deneyimi, Refah Partisi’nin ideolojik mesajını ulusal düzeyde görünür kılma kapasitesini artırmış; ancak aynı zamanda sistem içi gerilimler, 28 Şubat

süreci ve yargısal müdahalelerle karşı karşıya kalmasına yol açmıştır (Baykal, 2017).

Refah Partisi’nin kısa süreli iktidar deneyimi, partinin ideolojik programını ulusal düzeyde uygulamaya koyma fırsatını sunmuş olsa da, karşılaştığı yapısal engeller partinin tüm hedeflerini gerçekleştirmesini engellemiştir (Cox, 1997). Özellikle 28 Şubat süreciyle birlikte belirginleşen bürokratik yapı ve askeri vesayet, karar alma süreçlerini kısıtlamış ve partinin hızlı politika uygulamasını sınırlandırmıştır (Barışkan, 2021; Baykal, 2017). Bununla birlikte, parti merkezi ve yerel düzeydeki örgütlenmesi, uygulamaya konulan projelerin halka ulaşmasını kolaylaştırmış ve Refah Partisi’nin toplumsal tabanını korumasına ve güçlendirmesine katkıda bulunmuştur (Baykal, 2017; Maviş, 2023; Yılmaz, 2022). Bu nedenle Refah-Yol dönemi, Refah Partisi açısından yalnızca kısa süreli bir iktidar tecrübesi değil, aynı zamanda ideolojik hedefler ile Türkiye’deki siyasal sistemin sınırları arasındaki gerilimi görünür kılan önemli bir örnek olarak değerlendirilebilir.

Bu bağlamda Refah-Yol dönemi, Refah Partisi’nin yerel yönetimlerde geliştirdiği halkla temas ve sosyal belediyeçilik deneyimini merkezi iktidar düzeyine taşıma arayışını göstermiş; ancak 28 Şubat süreciyle belirginleşen askerî-bürokratik baskılar, bu arayışın sınırlı kalmasına neden olmuştur (Barışkan, 2021; Baykal, 2017; Maviş, 2023).

Refah Partisi’nin iktidar deneyimi, Türkiye’de dini referanslı bir siyasal hareketin demokratik sistem içinde iktidara gelebileceğini; ancak merkezi iktidar düzeyinde yapısal, askerî-bürokratik ve yargısal sınırlarla karşılaşabileceğini göstermiştir (Baykal, 2017; Cox, 1997).

Muhalefet Deneyimleri

Refah Partisi, özellikle 1987–1994 yılları arasında, iktidar öncesi dönemde yeniden yapılanma, muhalefet ve kitleselleşme süreci yaşamıştır. Bu dönemde parti, Türkiye siyasetinde alternatif bir güç olarak kendini konumlandırmış; geliştirdiği yeni siyasal dil, Adil Düzen söylemi ve örgütlenme kapasitesiyle özellikle dışlanmış ve temsil arayışı içindeki toplumsal kesimlere ulaşmaya başlamıştır (Baykal, 2017; Yılmaz, 2022). Bu açıdan Refah Partisi’nin iktidar öncesi dönemi, yalnızca bir muhalefet süreci değil, aynı zamanda partinin ideolojik kimliğini toplumsal tabanla buluşturduğu hazırlık evresi olarak okunabilir.

Muhalefet sürecinde Refah Partisi, toplumsal talepler ile ideolojik duruşunu Adil Düzen söylemi etrafında birleştirerek mesajını güçlendirmiştir. Ekonomik eşitsizlik, sosyal adalet arayışı ve mevcut siyasal aktörlere duyulan güvensizlik gibi unsurlar, partinin yalnızca eleştirel değil, aynı zamanda alternatif bir düzen iddiası taşıyan bir söylem geliştirmesine imkân vermiştir (Baykal, 2017; Yılmaz, 2022). Bu nedenle Refah Par-

tisi’nin muhalefet dönemi, yalnızca iktidara hazırlık süreci değil, aynı zamanda temsil arayışındaki toplumsal kesimlerle ideolojik bağ kurduğu bir mobilizasyon evresi olarak değerlendirilebilir.

Muhalefet dönemi, Refah Partisi’nin ideolojik mesajını toplumsal tabana ulaştırdığı ve sistem içindeki stratejik konumunu güçlendirdiği bir hazırlık evresi niteliği taşımaktadır. Parti, bu süreçte demokratik siyaset kanallarını kullanarak sesini duyurmuş; Adil Düzen söylemi, yerel örgütlenme kapasitesi ve toplumsal temsil iddiası üzerinden sonraki seçim başarılarının altyapısını oluşturmuştur (Baykal, 2017; Yılmaz, 2022).

Muhalefet döneminde Refah Partisi, toplumsal talepler ile ideolojik duruşunu birleştirerek hem kentlerde hem de yerel düzeyde görünürlüğünü artırmıştır. Parti, köy ve mahalle düzeyine kadar uzanan teşkilatlanması, sandık çevresinde yürüttüğü çalışmalar, ev sohbetleri ve seçmenle doğrudan temas kuran örgütlenme biçimi sayesinde ideolojik mesajını daha geniş kesimlere ulaştırabilmiştir (Baykal, 2017). Refah Partisi’nin yerel yönetimlerde geliştirdiği halkla etkileşim ve sosyal belediyeçilik uygulamaları da bu görünürlüğü güçlendiren unsurlar arasında yer almıştır (Maviş, 2023; Yılmaz, 2022). Bu süreç, partinin yalnızca seçimlere hazırlanan bir muhalefet hareketi olmadığını; aynı zamanda yerel örgütlenme, seçmenle temas ve ideolojik söylem arasında kalıcı bir bağ kurmaya çalışan bir siyasal aktör olduğunu göstermektedir.

Bu süreç, Refah Partisi’nin muhalefet döneminde yalnızca iktidarı eleştiren bir parti olarak kalmadığını, aynı zamanda toplumsal talepleri ideolojik bir çerçeve içinde siyasete taşıyan bir aktör hâline geldiğini göstermektedir. Parti, ekonomik eşitsizlik, sosyal adalet ve temsil arayışı gibi başlıklar üzerinden dışlanmış ve çevrede konumlanan kesimlerle güçlü bir bağ kurmuştur (Baykal, 2017; Yılmaz, 2022). Bu yönüyle muhalefet dönemi, Refah Partisi’nin ideolojik söylemini toplumsal taleplerle birleştirerek siyasal etkisini genişlettiği bir dönem olarak öne çıkmaktadır.

Refah Partisi’nin Kapatılması

Refah Partisi’nin kısa süreli iktidar deneyimi, partinin ideolojik ve örgütsel etkisini artırmış olsa da, bu süreç 1990’ların sonlarında yargısal ve siyasal baskılarla kesintiye uğramıştır. 16 Ocak 1998’de Anayasa Mahkemesi, Refah Partisi’nin laiklik ilkesine aykırı eylemlerin odağı hâline geldiği gerekçesiyle partinin kapatılmasına karar vermiştir (Baykal, 2017; Yalanız, 2023). Bu karar, Türkiye’de parti kapatma pratiğinin yalnızca hukuki değil, aynı zamanda laiklik yorumu ve siyasal alanın sınırları bakımından da belirleyici bir müdahale aracı hâline gelebildiğini göstermektedir.

Refah Partisi’nin kapatılması, yalnızca partiye yönelik bir yargısal müdahale olarak değil, Milli Görüş hareketinin örgütsel ve ideolojik sürekli-

liği açısından da önemli bir dönemeç olmuştur. Parti, kapatılmadan önceki dönemde kazandığı siyasal deneyimi, insan kaynağını ve örgütsel birikimini sonraki dönemde Fazilet Partisi ve Saadet Partisi gibi siyasal oluşumlara taşımıştır (Baykal, 2017; Yalanız, 2023). Bu durum, Refah Partisi’nin kapatılmasının kısa vadede siyasal bir kesinti yaratsa da, hareketin ideolojik mirasının ve örgütsel deneyiminin farklı parti adları altında devam edebildiğini göstermektedir.

Kapatılma süreci, Refah Partisi’nin toplumsal tabanı bakımından ani bir kopuş meydana getirmekten çok, Milli Görüş çizgisinin farklı parti adları altında devam etmesine yol açan bir siyasal kırılma olarak okunabilir. Nitekim Refah Partisi sonrasında Fazilet Partisi’nin 1999 genel ve yerel seçimlerinde elde ettiği sonuçlar, bu çizginin seçmen düzeyindeki karşılığının bütünüyle ortadan kalkmadığını göstermektedir (Yalanız, 2023). Bu durum, kapatma kararının kısa vadede partinin kurumsal varlığını sona erdirmiş olsa da, ideolojik mirasın ve seçmen tabanıyla kurulan bağın sonraki siyasal oluşumlara taşınabildiğini ortaya koymaktadır.

Refah Partisi’nin kapatılması, Türkiye’de siyasi partilerin laiklik ilkesi, yargısal denetim ve demokratik siyaset alanı arasındaki gerilimlerle nasıl karşı karşıya kalabildiğini göstermesi bakımından önemlidir. Kapatma davasında başörtüsü, çok hukukluluk, Adil Düzen ve laiklik karşıtı eylemlerin odağı olma iddiaları temel tartışma başlıkları arasında yer almıştır (Baykal, 2017). Bu süreç, 28 Şubat atmosferinde şekillenen askerî-bürokratik baskı ve kamuoyu yönlendirmeleriyle birlikte düşünüldüğünde, dini referanslı partilerin yasal zeminde siyaset yaparken karşılaştıkları sınırları görünür kılmıştır (Barışkan, 2021; Baykal, 2017). Bu nedenle Refah Partisi’nin kapatılması, yalnızca bir parti kapatma kararı değil, Türkiye’de laiklik yorumu ile demokratik temsil arasındaki gerilimi ortaya koyan kritik bir siyasal eşik olarak önemlidir. Bu deneyim, sonraki Milli Görüş partileri açısından yalnızca siyasal bir miras değil, aynı zamanda sistem içinde hareket etmenin imkân ve sınırlarını gösteren bir örnek olarak da değerlendirilebilir.

Sonuç olarak, Refah Partisi’nin kapatılması, Milli Görüş hareketinin kurumsal varlığını kesintiye uğratmış; ancak hareketin ideolojik dili, insan kaynağı ve örgütsel birikimi Fazilet Partisi ve Saadet Partisi gibi sonraki siyasal oluşumlar aracılığıyla devam etmiştir (Baykal, 2017; Yalanız, 2023). Bu süreç, Refah Partisi’nin kapatılmasının yalnızca bir siyasi tasfiye anlamına gelmediğini; aynı zamanda Türkiye’de ideolojik sürekliliğin farklı parti adları altında yeniden üretilebildiğini göstermektedir.

Sonuç

Refah Partisi, Türkiye siyasetinde özellikle 1987–1998 yılları arasında etkin bir aktör olarak ortaya çıkmış, ideolojik ve örgütsel açıdan önemli bir

miras bırakmıştır. Parti, bu süreçte hem yerel hem de ulusal düzeyde toplumsal talepleri siyasetle buluşturmuş ve ideolojik mesajını Adil Düzen ilkesi etrafında şekillendirmiştir. Alt gelir grupları, taşra kökenli seçmenler ve temsil arayışındaki toplumsal kesimlerle kurduğu bağ, partinin tabanını güçlendirmiş ve seçimlerde elde ettiği destekle somutlaşmıştır. Bu bağlamda Refah Partisi, yalnızca bir seçim aktörü olmanın ötesinde, Türkiye’de dini referanslı hareketlerin demokratik sistem içinde nasıl kitleleşebileceğini ve siyasal temsil alanını nasıl genişletebileceğini gösteren önemli bir örnek sunmuştur.

Partinin örgütlenme modeli, merkezi ve disiplinli teşkilat yapısını yerel düzeyde yaygın çalışma kapasitesiyle birleştirmiş; kadın ve gençlik örgütlenmesi aracılığıyla toplumsal tabanını genişletmiştir. Bu örgütsel yapı, partiye hem seçim başarısında hem de ideolojik sürekliliğin korunmasında avantaj sağlamıştır. Liderlik unsuru, özellikle Necmettin Erbakan’ın hareket içindeki belirleyici konumu, partinin ideolojik mesajını korumasını ve parti içi bütünlüğü sürdürmesini mümkün kılmıştır. Refah Partisi’nin örgütsel deneyimi, parti kapatıldıktan sonra Fazilet Partisi ve Saadet Partisi gibi sonraki siyasal oluşumlar aracılığıyla devam etmiş; böylece ideolojik miras ve taban ilişkileri farklı parti adları altında varlığını sürdürmüştür.

Refah Partisi’nin muhalefet dönemi, partinin ideolojik mesajını toplumsal tabana ulaştırması açısından belirleyici bir süreç olmuştur. Parti, ekonomik eşitsizlikler, sosyal adalet arayışı ve temsil sorunları gibi başlıkları öne çıkararak hem eleştirel hem de çözüm odaklı bir yaklaşım geliştirmiştir. Bu süreç, partinin demokratik yollarla sesini duyurmasını sağlamış; yerel düzeyde kurduğu ilişkiler, örgütlenme biçimi ve seçmenle doğrudan temas kapasitesi sayesinde toplumda güven ve bağlılık oluşturmaya katkı sunmuştur. Parti, bu dönemde kazandığı deneyimler sayesinde 1994 yerel seçimleri ve 1995 genel seçimleri gibi dönüm noktalarında etkili bir strateji izleyebilmiş ve ideolojik mesajını seçim başarısına dönüştürebilmiştir.

Refah Partisi’nin kısa süreli iktidar deneyimi, partinin ideolojik ve örgütsel etkilerini görünür kılmış; ancak parti 1990’ların sonlarında yargısal ve siyasi baskılarla karşı karşıya kalmıştır. Anayasa Mahkemesi, Refah Partisi’nin laiklik ilkesine aykırı eylemlerin odağı hâline geldiği gerekçeyle partinin kapatılmasına karar vermiştir. Bu süreç, partiye yönelik doğrudan bir yargısal müdahale olmanın ötesinde, Türkiye’de dini referanslı hareketlerin demokratik sistem içinde karşılaştığı yapısal sınırları göstermesi açısından önem taşımaktadır.

Kapatılma süreci, Refah Partisi’nin kurumsal varlığını sona erdirmiş olsa da, partinin temsil ettiği ideolojik çizginin ve toplumsal tabanın tamamen ortadan kalkmasına yol açmamıştır. Milli Görüş geleneği, sonraki dönemde farklı siyasal partiler aracılığıyla varlığını sürdürmüş; bu durum

Refah Partisi’nin ideolojik mirasının ve örgütsel deneyiminin belirli ölçüde devam ettiğini göstermiştir. Bu süreç, aynı zamanda Türkiye’de dini referanslı partilerin laiklik, yargısal denetim ve demokratik temsil arasındaki gerilimli alanda nasıl sınırlandığını ortaya koyması bakımından önem taşımaktadır. Bu nedenle Refah Partisi’nin kapatılması, yalnızca kısa vadeli bir siyasi kayıp değil, Türkiye’de ideolojik süreklilik ve parti kapatma pratiği açısından da dikkat çekici bir örnek olarak değerlendirilebilir.

Sonuç olarak, Refah Partisi’nin deneyimi, Türkiye siyasetinde dini referanslı hareketlerin hem demokratik sistemde yer alma biçimlerini hem de toplumsal taban ve örgütsel stratejilerle kurdukları ilişkiyi anlamak açısından kritik bir örnek sunmaktadır. Parti, ideolojik mesajını Adil Düzen çerçevesinde şekillendirmiş; muhalefet ve kısa süreli iktidar dönemlerinde hem örgütsel hem de toplumsal etkisini artırmıştır. Kapatılma süreci ise Refah Partisi’nin kurumsal varlığını sona erdirmiş olsa da, ideolojik ve örgütsel mirasının sonraki siyasal oluşumlara aktarılmasına zemin hazırlamıştır. Bu bağlamda Refah Partisi’nin siyasal deneyimi, Türkiye’de siyasi partilerin ideolojik süreklilik, örgütsel esneklik ve toplumsal tabanla etkileşim açısından nasıl kalıcı etkiler bırakabileceğini göstermektedir.

Kaynakça

- Akdoğan, Y. (1999). *İslamcılık bağlamında Türkiye’de siyasal İslam’ın gelişimi ve Refah Partisi (1980–1998)* [Doktora tezi, Marmara Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Arslan, H. (2025). 1960-1980 Döneminde Türkiye’de Din-Devlet İlişkileri ve Siyasi Partilerin Din Politikaları. *Turkish Studies - Religion*, 20(3), 775-796.
- Barışkan, S. (2021). *Türk siyasi tarihinde 28 Şubat süreci* [Yüksek lisans tezi, Kültahya Dumlupınar Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Baykal, Ö. (2017). *Türk siyasetinde Refah Partisi deneyimi: Gelenek, ideoloji ve politika* [Doktora tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Çakır, R. (1994). *Ne şeriat ne demokrasi: Refah Partisini anlamak*. Metis Yayınları.
- Çelebi, M. B. (2021). Milli Selamet Partisi. İçinde M. Maruf & Y. Yalanız (Ed.), *Milli Görüş partileri* (ss. 95–131). Nobel Akademik Yayıncılık.
- Çelebi, M. B. (2024). Sosyal Demokrat Halkçı Parti. İçinde İ. Dursunoğlu & M. Kapusızoğlu (Ed.), *Türkiye’de siyasal partiler* (Cilt 2, ss. 85–126). Eğitim Yayınevi.
- Cox, K. L. (1997). *Turkish Islamism: The Refah Party*. Air Command and Staff College.
- Maviş, N. (2023). Refah Partisi, yerel iktidar, halkla etkileşim ve siyasetin dönüşümü. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 13(2), 905–923.
- Yalanız, Y. (2023). 1980 sonrası Milli Görüş Hareketi’nin siyasi yapılanması. İçinde A. R. Savaş & A. H. Zabun (Ed.), *1980’den günümüze Türk siyasal hayatı: Siyaset, ekonomi, dış politika* (ss. 1–46). Özgür Yayınları.
- Yılmaz, E. (2022). Refah Partisi’nin yükselişinin dış yansımaları: Alan Makovsky örneği. *ESAM Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(1), 25–38.

Yazar Katkıları/Author Contributions

Tek yazarlı bir makaledir.

Araştırmanın Tasarımı: Yazar (%100)

Veri Toplanması: Yazar (%100)

Araştırma - Veri Analizi - Doğrulama: Yazar (%100)

Makalenin Yazımı: Yazar (%100)

Metnin Geliştirilmesi ve Tashihi: Yazar (%100)

Çıkar Çatışması/ Conflict of Interest

Tek yazar olduğu için çıkar çatışmasının olmadığı rapor edilmiştir.

Fonlama / Funding

Herhangi bir fon desteği alınmamıştır.

Not/Note

Etik Beyan / Ethical Statement

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde etik ilkelere uyulmuştur.

Etik Kurul İzni/ Ethics Committee Approval

Çalışma için etik kurul izni gerekmemektedir.

Yapay Zeka Beyanı/ Artificial Intelligence Statement:

Evet, yapay zekâ araçları kullanıldı. Bununla birlikte, çalışmanın tüm içeriği, yazar tarafından bilimsel araştırma yöntemleri ve akademik etik ilkelere uygun şekilde üretilmiştir.

Extended Summary

This study analyses, from a holistic perspective, the founding of the Refah Party, its ideological approach, organisational characteristics, social base, performance during the election process, its experiences whilst in opposition and in government, and the developments that led to the party's closure. Refah Party emerged after the closure of National Salvation Party following the military coup of September 12, 1980, as part of the National View Movement's search for reorganization. From its foundation onward, the party attracted attention both for preserving ideological continuity and for adapting to changing political conditions. In this respect, the study evaluates Refah Party not merely as a political party participating in elections, but as a movement that carried social demands, religious and cultural values, the pursuit of economic justice, and forms of organizational mobilization into the political sphere.

The main aim of the study is to examine Refah Party's foundation, ideological structure, Just Order discourse, social base, organizational model, party program, local government experience, electoral achievements, opposition and government experiences, and closure process in a holistic manner. Within this framework, the article discusses the party's connection with the National View tradition, its relationship with the economic and social conditions of post-1980 Türkiye, and the visibility it gained within the political system during the 1990s. The rise of Refah Party coincided with a period in which economic inequalities, urbanization, migration, demands for representation, and distrust toward center parties became more visible. In this environment, the party became influential especially among lower-income groups, newly urbanized populations, small tradesmen, conservative voters, and social groups that had been excluded from political representation.

One of the main findings of the article is that the ideological distinctiveness of Refah Party was largely shaped around the Just Order discourse. Systematically articulated by Necmettin Erbakan, Just Order claimed to offer an alternative economic and social model against both capitalism and socialism. This discourse combined elements such as opposition to interest, ending unjust taxes, distributing welfare more fairly, encouraging production, and promoting moral and spiritual development. Thus, Just Order was presented not only as an economic program but also as a search for a moral, social, and cultural order. In the 1990s, when economic crises and debates over income inequality intensified, this discourse found a response among broad social groups.

The issue of secularism also formed an important area of debate within the ideological framework of Refah Party. Rather than adopting a discourse that completely rejected secularism, the party criticized the as-

pects of secularism in Türkiye that it regarded as limiting freedom of religion and conscience. This approach enabled the party both to defend the public visibility of religious values and to operate within the democratic political system. For this reason, Refah Party emerged as one of the institutionalized representatives of political Islam while also becoming an actor that used democratic processes to carry social demands into politics.

The organizational model is evaluated in the study as one of the main factors explaining the success of Refah Party. The party combined a centralized and disciplined organizational structure with a broad capacity for local-level activity. Its organization extended to provincial, district, town, neighbourhood, and village levels, allowing direct contact with voters. Practices such as the Women's Commission, youth organization, ballot-box activities, home meetings, and the identification of people in need contributed to the party's presence not only during election periods but also in everyday social life.

The local government experience of Refah Party is one of the important themes of the study. In the 1994 local elections, the party increased its political visibility by winning important municipalities, especially Istanbul and Ankara. Practices that established direct relations with the public, the understanding of social municipalism, and mechanisms such as People's Assemblies, Public Hour and the White Desk strengthened the party's relationship of trust with its social base. This experience also paved the way for the success achieved in the 1995 general election. Refah Party's rise to the position of the leading party in the 1995 election showed that the relationship between ideological discourse, organizational capacity, and social demands could be transformed into political success.

The short-lived government experience of Refah Party through the Refah-Yol coalition made visible the tension between the party's ideological goals and the limits of the political system in Türkiye. The party could not implement Just Order as a comprehensive program at the level of central government; instead, it was limited to certain initiatives in areas such as interest, domestic borrowing, and the real economy. The short duration of the coalition, the military-bureaucratic pressures that intensified with the February 28 process, and political tensions restricted the party's governing capacity. Therefore, the Refah-Yol period was not only an experience of government for Refah Party, but also a process that revealed the limits of ideological goals in relation to the state structure and political system.

Finally, the closure of Refah Party was a critical turning point in terms of party closure practices, interpretations of secularism, and democratic representation in Türkiye. The Constitutional Court's decision to close the party on the grounds that it had become a center of activities contrary

to the principle of secularism revealed the judicial and political limits that religiously referenced political movements could face within the system. However, the closure decision did not completely end the ideological legacy of the National View Movement.

The overall conclusion of the study is that the success of Refah Party cannot be explained only by the economic crises of the period or the weakening of center parties. The party became influential insofar as it was able to combine its ideological discourse with organizational capacity, its local government experience with social demands, and its religious and cultural references with democratic political channels. At the same time, this experience also revealed the limits that mass-based religiously referenced movements could encounter within the democratic system in relation to the state, the judiciary, and interpretations of secularism.